

УДК 656.835.91 (477)

Ревега Віктор Васильович
старший науковий співробітник
відділу науково-фондової роботи,
Національний історико-етнографічний
заповідник "Переяслав"
(Переяслав-Хмельницький, Україна)
niez-fond@ukr.net

Revega Victor
Senior research fellow,
Department of scientific-fund work,
National historical and ethnographic
reserve 'Pereyaslav'
(Pereyaslav-Khmelnytskyi, Ukraine)

**УКРАЇНСЬКА ТЕМАТИКА НА РАДЯНСЬКИХ ПОШТОВИХ МАРКАХ ІЗ ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА "ПЕРЕЯСЛАВ"**

**UKRAINIAN TOPICS ON SOVIET STAMPS FROM THE STOCK COLLECTION OF THE NATIONAL HISTORICAL
AND ETHNOGRAPHIC RESERVE "PEREYASLAV"**

Анотація

Стаття присвячена аналізу радянських поштових марок із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав", які містять сюжети на українську тематику.

Ключові слова: поштова марка, комеморативна марка, непогашена марка, гашена марка, філателістична колекція.

Summary

The article discusses Soviet postage stamps from the stock collection of the National historical and ethnographic reserve 'Pereyaslav' with stories on Ukrainian themes.

Key words: postage stamp, commemorative mark, cancelled stamp, hydrated stamp, philatelic collection.

Згідно з Указом Президента України Петра Порошенка № 17 / 2016 від 22.01.2016 р., 2017 рік оголошений Роком Української революції 1917–1921 рр. Для вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та військової звитяги її захисників, тисячолітньої історії державотворення нашого народу, визнання історичного значення подій, пов'язаних із визвольною боротьбою поч. ХХ ст., зміцнення міжнародного авторитету України необхідна популяризація української історії та культури, зокрема пам'яток із зібрань українських музеїв, з метою консолідації суспільства.

У Національному історико-етнографічному заповіднику "Переяслав" (далі – НІЕЗ "Переяслав") зберігається філателістична колекція, яка досі не вивчалася як слід. У 2013 р. Н. Кухарева дослідила присвячені Т. Г. Шевченку поштові марки та конверти з означеного зібрання¹. Деякі поштові марки філателістичної колекції НІЕЗ "Переяслав" (присвячені козацькій тематиці, українській етнографії, сакральним сюжетам, Переяславській раді 1654 р. та гетьману Б. Хмельницькому) дослідив автор цієї розвідки².

1 Кухарева Н. Філателістична Шевченкіана у колекції НІЕЗ "Переяслав" // ПЕРЕЯСЛАВІКА: 36. наук. статей. – Вип. 9 (11). – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 210–214.

2 Ревега В. Відображення козацької тематики на поштових марках із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. – Вип. XIV. – Рівне, 2016. – С. 118–120; Його ж. Відображення Переяславської ради 1654 року на поштових марках фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД: 36. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 91–97; Його ж. Відображення постаті гетьмана Богдана Хмельницького та Переяславської ради 1654 року на поштових марках фондової колекції

Фондова колекція поштових марок НІЕЗ "Переяслав" (41 од. зб.) почала формуватися в кін. 1970-х рр. У 1980-х рр. надходили українські радянські комеморативні (присвячені знаковим датам або певним темам) поштові марки (3).

Художні поштові марки із зібрання НІЕЗ "Переяслав" можна поділити на три тематичні групи: 1) присвячені ювілеям видатних українських культурних та політичних діячів; 2) присвячені історичним подіям, що відбувалися на території сучасної України; 3) присвячені архітектурним сюжетам.

До першої групи належать поштові марки, присвячені Т. Г. Шевченку, Б. Хмельницькому, І. П. Котляревському, Лесі Українці, І. Я. Франку, О. П. Довженку, Г. С. Сковороді. Ці марки видавалися Поштою СРСР у 1939, 1954, 1956, 1957, 1961, 1964, 1969, 1971, 1972, 1979 і 1989 рр. та надійшли до закладу в 1980, 1985 та 1986 рр. Нижче наведено інформацію про певні поштові марки: зазначено їх інвентарний номер, назву, дату введення в обіг, прізвище автора зображення, тираж, номінал, техніку, розміри (в мм), опис, дату надходження до НІЕЗ "Переяслав".

1. ФТ-50, КН-5 974, гашена марка "Іван Котляревський: 1769–1838" (1969), автори Н. Грох і Б. Тулін. Тираж – 5 000 000. Номінал – 4 коп. Офсет. Розмір – 42×30. Зображено українського поета і драматурга І. П. Котляревського (1769–1838) та репродукцію ілюстрації худ. А. Базилевича до видання 1968 р. поеми "Енеїда". Дата надходження: 10.01.1980 р. (Рис. 1).

2. ФТ-146, КН-5 974, гашена марка "Леся Українка" (1971), автор В. Пименов. Тираж – 3 500 000. Номінал – 4 коп. Офсет. Розмір – 30×40. Зображено українську поетесу Лесю Українку (1871–1913). Дата надходження: 17.01.1980 р. (Рис. 2).

3. ФТ-215, КН-5 974, гашена марка "Г. С. Сковорода: 1722–1794. 250 років з дня народження" (1972), автор А. Коврижкін. Тираж – 3 000 000. Номінал – 4 коп. Офсет. Розмір – 30×40. Зображено репродукцію портрета українського філософа Г. С. Сковороди роботи худ. Г. Лук'янова (1794). Дата надходження: 21.01.1980 р. (Рис. 3).

4. ФТ-1 087 (1-4), КН-17 952 (48), гашені марки "І. Франко. 1956–1956 [100 років від дня народження]" (1956), автори І. Зав'ялов і І. Дубасов. Тираж – 1 000 000. Номінал – 40 коп. Офсет. Розмір – 30×40, 26×36. Зображено українського поета і письменника І. Я. Франка (1856–1916). Дата надходження: 30.12.1986 р. (Рис. 4).

5. ФТ-1 536, КН-17 952 (497), гашена марка "О. П. Довженко. 1894–1956" (1964), автор П. Бендель. Тираж – 3 000 000. Номінал – 4 коп. Офсет. Розмір – 30×40. Зображено українського кінорежисера та письменника О. П. Довженка (1894–1956). Дата надходження: 30.12.1986 р. (Рис. 5).

6. ФТ-996, КН-16 403 (246), непогашена марка "Орден Богдана Хмельницького" (1949) з наддруківкою тексту "300-летие Воссоединения Украины с Россией". Тираж – 1 000 000. Номінал – 2 крб. Офсет. Розміри – 43×26. На марці зображено упродовженням Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10.10.1943 р. Орден Богдана Хмельницького – єдиний з орденів, що мав напис не російською, а українською мовою: "Богдан Хмельницький". Дата надходження: 28.12.1985 р. (Рис. 6).

На марках СРСР, що вшановували Т. Г. Шевченка, зазвичай відтворювався його образ у живописі та скульптурі. На них вміщені репродукції портретів митця (Рис. 7–8), картини "Катерина" (1842) (Рис. 9); портретів пензля І. Рєпіна (Рис. 10–11), І. Крамського (Рис. 12), фотопортрета 1860 р. (Рис. 13).

До другої групи, як уже зазначалося, належать поштові марки, присвячені історичним подіям, що відбулися на території сучасної України, зокрема, присвячені українському козацтву. Такі марки Пошта СРСР видавала в 1954, 1971, 1979 і 1988 рр., до НІЕЗ "Переяслав" вони надійшли в 1980, 1985 та 2007 рр. Нижче наведено відомості про ці марки:

1. ФТ-4 889 (3), КН-39 499, непогашена марка "Дума про козака Голоту" (1988), худ. І. Мартинов. Тираж – 2 500 000. Номінал – 10 коп. Офсет. Розміри – 42×30. Зображено репродукцію картини українського живописця М. Г. Дерегуса (1904–1997) "Дума про козака Голоту" (1961) із графічної серії "Українські народні думи й історичні пісні". Дата надходження: 23.11.2007 р. (Рис. 14).

2. ФТ-151 (2), КН-5 974, гашена марка "Танок «Гопак»" (1971), автор Є. Аніскін. Тираж – 4 300 000. Номінал – 10 коп. Офсет. Розміри – 40×50. Зображено артистів Державного академічного ансамблю народного танцю СРСР під час виконання українського танцю "Гопак". Дата надходження: 17.01.1980 р. (Рис. 15).

Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" // Восьми Богданівські читання: 36. наук. пр. – Черкаси, 2014. – С. 83–86; *Його ж.* Відображення української етнографічної тематики на поштових марках із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" // Ніжинська старовина. 36. наук. праць. – Вип. 20 (23). – К., 2015. – С. 144–150; *Його ж.* Сакральні сюжети на поштових марках України з фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" // ПЕРЕЯСЛАВІКА: 36. наук. статей. Вип. 11 (13). – Переяслав-Хмельницький, 2016 – С. 127–131.

3. ФТ-997 (7), КН-16 403 (247), непогашена марка "Переяславська рада. 1654-1954" (1954), автор Є. Гундобін. Тираж – 3 000 000. Номінал – 60 коп. Офсет. Розміри – 50×34. Зображено репродукцію картини українського живописця М. Г. Дерегуса "Переяславська Рада" (1954). Дата надходження: 28.12.1985 р. (Рис. 16).

До третьої групи належать поштові марки із зображеннями будівель та пам'ятників, видані Поштою СРСР в 1954 та 1979 рр., до НІЕЗ "Переяслав" надійшли в 1980 та 1985 рр. Нижче наведена інформація про ці марки:

1. ФТ-997 (1), КН-16 403 (247), гашена марка "Пам'ятник Т. Г. Шевченку в Харкові [300-ліття возз'єднання України з Росією. 1654-1954]" (1954), автор М. Щипков. Тираж – 3 000 000. Номінал – 40 коп. Офсет. Розміри – 42×30. Зображено багатопланову скульптурну композицію із Т. Г. Шевченком у центрі, оточеним 16 постатями, які зображують персонажів із творів Кобзаря, а також учасників революційних подій 1905-1907 рр., робітника, колгоспника, червоноармійця та жінку із книгою. Авторами монумента, відкритого 24.03.1935 р., були архітектор М. Г. Манізер та скульптор Й. Г. Лангбард. Дата надходження: 28.12.1985 р. (Рис. 17).

2. ФТ-997 (3), КН-16 403 (247), гашена марка "Державний академічний театр опери і балету імені Т. Г. Шевченка в Києві [300-ліття возз'єднання України з Росією. 1654-1954]" (1954), автор С. Поманський. Тираж – 3 000 000. Номінал – 40 коп. Автотипія. Розміри – 42×30. Зображена споруджена в 1901 р. будівля сучасного Національного академічного театру опери і балету України імені Тараса Шевченка. Дата надходження: 28.12.1985 р. (Рис. 18).

3. ФТ-997 (4), КН-16 403 (247), гашена марка "Київський Державний університет імені Т. Г. Шевченка [300-ліття возз'єднання України з Росією. 1654-1954]" (1954), автор Г. Дмитрієва. Тираж – 3 000 000. Номінал – 40 коп. Офсет. Розміри – 42×30. Зображено сучасний Київський національний університет імені Тараса Шевченка, заснований 1834 р. Дата надходження: 28.12.1985 р. (Рис. 19).

4. ФТ-997 (9), КН-16 403 (247), гашена марка "Пам'ятник на могилі Т. Г. Шевченка в Каневі [300-ліття возз'єднання України з Росією. 1654-1954]" (1954), автор А. Зав'ялов. Тираж – 3 000 000. Номінал – 1 крб. Автотипія. Розміри – 50×34. Зображено пам'ятник, встановлений у 1939 р. за проектом архітектора М. Г. Манізера. Дата надходження: 28.12.1985 р. (Рис. 20).

5. ФТ-997(6), КН-16 403(247), непогашена марка "Пам'ятник Богдану Хмельницькому. Київ [300-ліття возз'єднання України з Росією. 1654-1954]" (1954), автор Є. Гундобін. Тираж – 3 000 000. Номінал – 60 коп. Офсет. Розміри – 46×33. Зображений пам'ятник Б. Хмельницькому в Києві (1888). Дата надходження: 28.12.1985 р. (рис. 21).

6. ФТ-433, КН-8 357, гашена марка "325 років возз'єднання України з Росією" (1979), автор Г. Комлев. Тираж – 4 700 000. Номінал – 4 коп. Офсет. Розміри – 40×30. Зображено монумент на честь 300-річчя возз'єднання України з Росією, закладений 24.05.1954 р. та відкритий у жовтні 1961 р. в м. Переяслав-Хмельницький. Його авторами були архітектор В. Г. Гнезділов, скульптори В. П. Вінайкін, В. В. Гречаник, П. Ф. Кальницький та В. М. Клоков. Дата надходження: 7.02.1980 р. (Рис. 22).

Комплектування філателістичної колекції НІЕЗ "Переяслав" триває: проводиться активна пошукова наукова робота з даної тематики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Інвентарні книги фондової інвентарної групи "Філателія" № 1-5 Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав".

2. Кухарєва Н. Філателістична Шевченкіана у колекції НІЕЗ "Переяслав" / Наталія Кухарєва // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав": Збірник наукових статей. – Випуск 9 (11). – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 210-214.

3. Почтовые марки России и СССР. Специализированный каталог почтовых марок СССР Т. 4. РСФСР, СРСР. 1923-1960 гг. / Под редакцией В. Ю. Соловьева. – Москва: ИздАТ, 2009. – 196 с.

4. Почтовые марки России и СССР. Специализированный каталог почтовых марок СССР Т. 5. СССР. 1961-1991 гг. / Под редакцией В. Ю. Соловьева. – Москва: ИздАТ, 2009. – 240 с.

5. Ревега В. Відображення козацької тематики на поштових марках із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" / В. Ревега // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. – Випуск XIV: Матеріали наукової конференції, присвячені 120-річчю музейної справи на Рівненщині. – Рівне: Дятлик М., 2016. – С. 118-120.

6. Ревега В. Відображення Переяславської ради 1654 року на поштових марках фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" / В. Ревега // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД. Матеріали VII-ї Міжнародної науково-

практичної інтернет-конференції 29–31 січня 2013 року: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 91–97.

7. *Ревега В.* Відображення постаті гетьмана Богдана Хмельницького та Переяславської ради 1654 року на поштових марках фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника “Переяслав” / В. Ревега // Восьмі Богданівські читання. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції: Збірник наукових праць / Редкол.: О. Драч, К. Івангородський, А. Котиченко та ін. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2014. – С. 83–86.

8. *Ревега В.* Відображення української етнографічної тематики на поштових марках із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника “Переяслав” / В. Ревега // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам’ятокознавства (Серія “Пам’ятокознавство Північного регіону України”, № 7): Збірник наукових праць / Посохов С. І. (гол. ред.) [та ін.]; Центр пам’ятокознавства НАН України і УТОПІК. – Вип. 20 (23). – Київ: Центр пам’ятокознавства НАН України, 2015. – С. 144–150.

9. *Ревега В.* Сакральні сюжети на поштових марках України з фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника “Переяслав” / В. Ревега // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника “Переяслав” / V Єфремівські читання “Релігійне життя Переяславської землі (IX–XXI ст.)”, присвячені 1000-літтю убієння святого князя Бориса: Збірник наукових статей. – Випуск 11 (13). – Переяслав-Хмельницький, 2016 – С. 127–131.

REFERENCES

1. Inventarni knyhy fondovoi inventarnoi hrupy “Filateliia” № 1–5 Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav”.

2. *Kukharieva N.* Filatelistychna Shevchenkiana u kolektsii NIEZ “Pereiaslav” / Nataliia Kukharieva // PEREIASLAVIKA: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav”: Zbirnyk naukovykh statei. – Vypusk 9 (11). – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2015. – S. 210–214.

3. Pochtovye marky Rossyy u SSSR. Spetsyalyzovannyi kataloh pochtovykh marok SSSR T. 4. RSFSRR, SRSR. 1923–1960 hh. / Pod redaktsyei V. Yu. Soloveva. – Moskva: YzdAT, 2009. – 196 s.

4. Pochtovye marky Rossyy u SSSR. Spetsyalyzovannyi kataloh pochtovykh marok SSSR T. 5. SSSR. 1961–1991 hh. / Pod redaktsyei V. Yu. Soloveva. – Moskva: YzdAT, 2009. – 240 s.

5. *Reveha V.* Vidobrazhennia kozatskoi tematyky na poshtovykh markakh iz fondovoi kolektsii Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav” / V. Reveha // Naukovi zapysky Rivnenskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu. – Vypusk XIV: Materialy naukovoi konferentsii, prysviacheni 120-richchiu muzeinoi spravy na Rivnenshchyni. – Rivne: Diatlyk M., 2016. – S. 118–120.

6. *Reveha V.* Vidobrazhennia Pereiaslavskoi rady 1654 roku na poshtovykh markakh fondovoi kolektsii Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav” / V. Reveha // Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND. Materialy VII-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii 29–31 sichnia 2013 roku: Zbirnyk naukovykh statei. – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2013. – S. 91–97.

7. *Reveha V.* Vidobrazhennia postati hetmana Bohdana Khmelnytskoho ta Pereiaslavskoi rady 1654 roku na poshtovykh markakh fondovoi kolektsii Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav” / V. Reveha // Vosmi Bohdanivski chytannia. Materialy Vseukrainskoi naukovoi konferentsii: Zbirnyk naukovykh prats / Redkol.: O. Drach, K. Ivanhorodskyi, A. Kotychenko ta in. – Cherkasy: Vyd. Chabanenko Yu. A., 2014. – S. 83–86.

8. *Reveha V.* Vidobrazhennia ukrainskoi etnohrafichnoi tematyky na poshtovykh markakh iz fondovoi kolektsii Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav” / V. Reveha // Nizhynska starovyna: Zbirnyk rehionalnoi istorii ta pamiatkoznavstva (Seriiia “Pamiatkoznavstvo Pivnichnoho rehionu Ukrainy”, № 7): Zbirnyk naukovykh prats / Posokhov S. I. (hol. red.) [ta in.]; Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK. – Vyp. 20 (23). – Kyiv: Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy, 2015. – S. 144–150.

9. *Reveha V.* Sakralni siuzhety na poshtovykh markakh Ukrainy z fondovoi kolektsii Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav” / V. Reveha // PEREIASLAVIKA: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav” / V Yefremivski chytannia “Relihiine zhyttia Pereiaslavskoi zemli (IX–XXI st.)”, prysviacheni 1000-littiu ubiieniiia sviatoho kniazia Borysa: Zbirnyk naukovykh statei. – Vypusk 11 (13). – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2016 – S. 127–131.

Перелік ілюстрацій

Рис. 1. Поштова марка “Іван Котляревський”.

Рис. 2. Поштова марка “Леся Українка”.

Рис. 3. Поштова марка “Г. С. Сковорода”.

Рис. 4. Поштова марка “І. Франко”.

Рис. 5. Поштова марка “О. П. Довженко”.

Рис. 6. Поштова марка “Орден Богдана Хмельницького”.

Рис. 7. Поштові марки із серії “100-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка”.

Рис. 8. Поштові марки із серії “150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка”.

Рис. 9. Поштова марка “Катерина”.

Рис. 10. Поштова марка із серії “125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка”.

Рис. 11. Поштова марка “Тарас Шевченко” із серії “Писателі нашої Родины”.

Рис. 12. Поштові марки із серії “100-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка”.

Рис. 13. Поштова марка “Т. Г. Шевченко”.

Рис. 14. Поштова марка “Дума про козака Голоту”.

Рис. 15. Поштова марка “Танок «Гопак»”.

Рис. 16. Поштова марка “Переяславська рада”.

Рис. 17. Поштова марка “Пам’ятник Т. Г. Шевченка в Харкові” із серії “125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка”.

Рис. 18. Поштова марка “Державний академічний театр опери і балету імені Т. Г. Шевченка в Києві”.

Рис. 19. Поштова марка “Державний університет імені Т. Г. Шевченка в Києві”.

Рис. 20. Поштова марка “Пам’ятник на могилі Т. Г. Шевченка в Каневі”.

Рис. 21. Поштова марка “Пам’ятник Богдану Хмельницькому в Києві”.

Рис. 22. Поштова марка “325 років воз’єднання України з Росією”.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Рис. 13

Рис. 14

Рис. 15

Рис. 16

Рис. 17

Рис. 18

Рис. 19

Рис. 20

Рис. 21

Рис. 22